

Carolus Emanuel Sabaudiae dux Caesareae Majestati. Serius fortasse quam res ipsa postulasset ...

<https://hdl.handle.net/1874/10185>

94

CAROLVS EMANV-
EL SABAVDIAE DVX
CÆSAREÆ MAIESTATI.

Eriùs fortasse quam res ipsa postulasset, quam Majestas vestra expectijset, mihi que proposuiffem meæ hæ literæ Maieftati vestræ reddentur. Sed nimirum non est in nostra semper potestate, conceptis votis satisfacere, & enascentia indies negotia propensam plerunque cogunt differre voluntatem. Cogitanti enim mihi rerum mearum statum Maieftati vestræ per oratores aperire, & clementiam æquitatem que vestram in nova hac mea cum Hispaniarum Rege controversia non consulere modò, sed ad mei etiam iuris præfidium implorare; Cæsareum à Principe Castilioni decretum, cuius hoc est exemplum, mittitur.

Cum Sacre Cæsareæ Maieftati &c. Domino nostro clementissimo, per relationem & instrumenta autentica liquido demonstratum sit, mandatum Imperiale de exauctorando & dimittendo milite, omnibusq; ijs abolendis, quibus vel Montis ferratensis ditio infestari, vel pax in Italia, & tranquillitas publica quovis modo turbari possit, contra Illustrissimum D. Carolum Emanuelem Ducem Sabaudia, & Pedemontium, &c. Die octava, mensis Iulij, anno Domini millesimo sexcentesimo decimo quarto, decretum ritè ac legitimè publicatum esse, adeo quod eiusdem mandati tenor & contenta ad plenam memorati D. Ducis notitiam devenerint, hæctenus verò nulla paritionis debita fides, vel coram Maieftate sua Cæsarea, vel eiusdem Commissario Imperiali facta sit. Hinc Maieftas sua Cæsarea eidem D. Duci iteratò, severe, seriòq; iniungit ut sæpè dictò mandato, confestim, & sine ulla ulteriore exceptione, vel tergiversatione in omnibus & per omnia satisfaciat;

ciat: Militem suum quamprimum citra cuiusvis dampnum deducat, & missum faciat, & ab omni deinceps actu hostili contra D. Cardinalem Mantuae & Montisferrati Ducem eiusque ditiones, aut alium quemcunque abstineat, & intra mensem insinuationem huius proximè secuturum, qui illi pro termino, & omni prorogatione ex officio præfigitur, in Aula Cæsarea plenè doceat sese eidem mandato, & sententiæ huic Cæsareæ sufficienter ac per omnia paruisse: idque sub adiecta comminatione, si intra prædictum terminum id ipsum facere neglexerint, quòd ex nunc, prout ex tunc, & ex tunc prout ex nunc in pœnam mandato insertam, declaratus, & actiores contra illum processus decreti intelligantur; Decretum per Imperatorem die vigesima quarta mensis Decembris, Anno Domini millesimo sexcentesimo decimo quarto. subscriptio, Cancellarius Barvitius.] Quare eo accepto, non potui non mediocriter commoveri, cum illud contra legum functiones, contra Majorum instituta, contraque communem consuetudinem in ea re qua gravissima esset, utpote in qua ageretur de inurenda Imperatorij banni nota Sabaudia Ducis, Sacri Imperij Principi, Vicarioque in Italia perpetuo, nisi coactam militum manum dimissem, nulla loci distinctione ratum, nulla Cæsareæ manus subscriptione signatum animadverterem. *Quid illud item? quàm grave lectu, quàmque acerbum auditu fuit. quo ignarum præcedentium decretorum inscium omnium minarum, ac denunciationum à Vestra Maiestate profectarum, tanquam minus Cæsareis monitionibus obsequentem, severius increpare videtur, cumque Mediolani Governatorem Italiae statum tranquillum, jam multis ab hinc mensibus ingentibus armatorum copijs perturbantem, ditionisque meæ fines non invadentem modò, sed funesto conatu dissipare tentantem, coërcere debuisset, perinde ac si ea quæ orbi manifesta sunt universo, ignoraret, nimios illius ausus dissimulans mihi soli iura mea æquissimè repetenti, ut ab armis ad mearum ditionum tutelam paratis discedam, pro summa imperat potestate; Quid est autem oro iubere militum contra alium quemcunque dimissionem, quam si his verbis Mediolani Governatorem intelligat, omnem omnino mihi in justissima causa defensionis, quàm non humana jura modo, sed etiam divina concedunt, aditum intercludere, quam in tanto rerum mearum discrimine repositam in æquita-*

te vestra spem fraudare, quam hostium meorū manus ultrò ad meā meaque Provinciæ perniciem armare. Quæ quidem omnia invictissimè Cæsar acrius fateor animum pupugissent meū, nisi medelā aliquā inflicto vulnere ea tulisset cogitatio decretū nimirum illud, aut vestra ignorante Maiestate fuisse promulgatum, aut callidorum, malevolorumque hominum insidijs ac fraudibus, ex vestris manibus excidisset, quibus difficile esse non potuit, fallacijs ignaram huiusce negotij Maiestatem Vestram circumvenire. Quare opportunè, sapienterque me facturum censeo, si inde usque ab initio repetens totius controversiæ statum Maiestati Vestræ breviter exposuero, quo facilius causæ non dicam meæ; sed vestræ, æquitate perspectâ integrum, absolutumque possit ferre iudicium. Quæ me res ad arma in Mantuæ Ducem suscipienda fuerit adhortata, & meorum scriptorum promulgatione, & totius orbis sermone, facilè cognoscere Maiestas Vestra potuit, nec dubito quin ad eiusdem aures pervenerit mea in secundandis Vestræ, Catholicaque Maiestatis votis celeritas, cum ad earundem nutum oppida, quæ mihi jure debentur, à me Montisferratensi ditioe expugnata restitui. Quò quidem tempore lubeat ad memoriā revocare quàm multa, quàm magna, quàm varia Mediolani Gubernator nutanti quanquam fide promiserit. Nam dum præstiti obsequij præmium, quasi aliquod promissorum solutionem præstolatur animus, fidem quam plurium testium approbatione obstrinxisset, fronte non satis verecunda invertit: pollicitationes magna ex parte negat, quas verò infirmare nullo modo potest, dissimulando & procrastinando implere nihil planè laborat. Nec eo contentus, non multò post Hispaniarum Regis nomine, duo mihi præcipere non veretur, Primum nempe ut vix bis mille Helvetijs ad necessariam status mei defensionem diu vocatis, cum ipso foedere iunctis, mihi que iam pridem ære castrensi obligatis, nullam suspicionem sua paucitate proximis, Regiæque præsertim Maiestati incutientibus nuncium remittam: Alterum ne filiam meam Infantem olim Mantuæ Ducissam nuperrimo Mantuæ Ducis connubio copulare cuncter, tum demum se facturum spondet, ut de controversijs meis cum D. Mantuæ Duce, quæ tunc expediri non possent, ageretur.

Quibus quidem petitionibus, quòd rectæ rationi adversari videretur, cum non nisi sedatis controversijs facere me posse satis per literas, Oratoresque meos significassem, jamque Regiæ me voluntati cumulatè respondisse, mihi persuasissimè, novum quiddam Mediolani Gubernator comminiscitur, placere nimirum sibi si non summo jure res agatur, sed amicè controversiæ componantur: proinde certos meos homines Mediolanum allegarem, quò jam delecti totidem à D. Mantuæ Duce convenissent, qui de tota re meo nomine disceptarent. Acquiescendum igitur Gubernatoris desiderio existimavi, non ut perviciaciæ solùm notam effugerem, sed etiam ut quam meæ publicæque totius Italiæ quieti studerem, certissimo testimonio comprobarem: Tres Viros Jurisprudentiæ satis gnaros Mediolanum mitto, qui diu ibidem commorati conciliandæ tandem controversiæ causâ capita quædam, sapiùs, atque diversa, quàmquam juribus meis iniqua, & causæ bonitati longè inferiora, proposuerunt. Quid hic Gubernator? Homo nimirum conciliandæ pacis studiosus, & in fide constans, ingentem peditum & equitum exercitum in agro Mediolanensi, finitimisque ditionibus cogi, & conscribi clanculū imperat, tum meos homines re infecta discedere, mihique renunciare jubet, actum esse ex Regis rescripto, de controversiarum compositione, nisi prius arma de mea Provincia sustulero, filiamque matrimonio junxero; Quin imo eam sibi à Rege curam esse demandatam ad ea quæ jussisset, non inclinandi me modò, sed etiam vi, armisque cogendi. In hac autem tam acerba severaque denunciatione, quid consilij ceperim, quid egerim, non modò publicè provulgata mea scripta testantur, sed etiam fidem faciet, qui non multò post venit, testis locupletissimus Reverendissimus D. Savellus Sanctissimi D. Nostri Nuncius. qui cum me non renitentem, sed volentem ultrò ad armorum depositionem, quæ cæteroqui à potentiori priùs requirebatur, invitasset, ad eam reperit paratissimum; ea duntaxat conditione contentum, qua Mediolani Gubernatorem apud Sanctissimum Dominum nostrum Christianissimum Regem, Serenissimamque Venetorum Rempubl. fidem obligare postulabam, nihil se in posterum contra meas ditiones moliturum, & contra me conflatum armatorum manum dimissurum. Horum tamen omnium recepturum, se nihil affirmavit,

vit, sed ad *Provinciae meae excidium*, quam ad *Italiae quietem* promptior, eodem tempore exercitum sane ingentem in agrum *Vercellensem* deducens, nonnulla illius oppida spoliat, evertit, flammisq; miserandum in modum absumit. Itaque ut laboranti ditioni quoque modo opem offerrem aliquam, & furentium hostium vehementiores impetus alio dicerem, ad *Novariam Mediolanensis* status urbem copias meas perduxi, ulciscendarumque offensus opportunitatem mihi haud quaquam defuisse, satis ostendi. Potui, non inficior, *Novariam* nullo negotio non satis tuto munitam, praesidio expugnare, totamque *Mediolanensem* regionem in ultimum, si voluissem, discrimen adducere, verum ut studium publicae quietis, & observantiam meam *Catholica Maestas* ex periretur, non modo dolori parcendum existimavi, sed etiam revertens, ne quis militum *Novarienses* fines incolaeque laedere auderet, edicto cavi severissimo. Quid plura? Cum *Vercellis* mihi commoranti, *Reverendissimus Savellus Nuncius Apostolicus*, & *Illusterrimus Marchio Rambolietus Christianissimi Regis Orator*, ad meam totiusque *Italiae* quietem servandam incolumen, pacis capita quaedam, meis quamvis satis obnoxia commodis proposuissent approbavi, & manu propria consignavi; Quin imò ijdem certa spe ducti futurum, ut quemadmodum sibi persuadebant à *Gubernatore* rata haberentur, & propriae manus nota insignerentur, atque adeo meo me muneri fecisse satis existimantes, nihilque amplius in hoc negotio oportere requiri, confirmata iam pacem ore proprio promulgaverunt: sefellit nihilominus ut in caeteris, non modo expectationem, sed etiam fidem inopinatus eventus. Siquidem enim *Gubernator* subscribere recusavit, tum *Rex* ipse responsione, quam intra certos dies praestolabamur, neglecta, ut imparatum me, ac nihil tale cogitantem, opprimeret, clam *Gubernatori* per literas committit, ut quam citissime meos in fines irrumpat, ceptumque contra me bellum acerrime prosequatur. Nec vereor quin de meo iam statu hoc tempore proclamatum esset, nisi me haec ipsae literae divinitus, ut credere mihi fas est, oblatae quarumque exemplum *Maestati vestrae* mittendum curavimus, de summa rei certiore reddidissent. Quare quis mihi tandem jure succenseat, si toties fracta fide laceffit, si ad meam filiorum ditionumque mearum salutem, famamque in tuto collocandam, si ad *I-*

italiæ imo Sacri Imperij libertatem dignitatẽmque ab infẽssimis mihi hostibus vindicandam ad arma confugio. Quam enim alienum illud, à Maiestate vestra esset, quam turpe haberetur, si Italicum Imperium Imperatori, ut Romanorum Regi commissum, te uno imperante ad Hispanicum Regnum, quod à te Ducatum Mediolanensem, & utriusque Siciliæ Regnum à summo Pontifice recognoscit, adumbrata quadam *falsa religionis & publica pacis specie* translatum fuisse, orbis quæretur universus. Quid deinde dicturum censemus, cum eo progressos impunẽ Hispanorum conatus intelliget, ut Sabaudia Ducem maioribus celeberrimum, Europæorum Regum affinitate & sanguine clarissimum, Sacri Imperij Principem, Vicariumque in Italia perpetuum, à Saxonica stirpe ducentem originem, amplæ ditionis in Italia diu ante Hispanorum adventum clavũ administrantem, sua equissimo jure reposcentem, nihilque contra eos molientem, non modò minis terrere : sed etiam armata manu aggredi, & ad bellum nolentem provocare non dubitarent. Iam verò quo animo Germanico, sacrique Imperij Principes id laturos esse putandum est. Cum eos Astensis civitatis totiusque comitatus jura, quæ à sacro Imperio recognosco, affixo ad id in proximo civitatis loco, edicto, cum in ea variorum Principum stipatus Oratoribus degerem, sibi vendicare, & civitatẽ, comitatũmque omnem, perinde ac si eum à Regis Hispaniæ directo Dominio, assumptis contra ipsum armis, semovissem, ad eius Cameram devolutum, subditosque ac Vasallos à præstita Sabaudia Ducis fide solutos, omnino contendere, certior fama vulgarit. Non enim non poterunt summi illi Principes ad huius rei nuntium non commoveri, quam & publico meo scripto publicis in locis regionis Mediolanensis promulgato inanem esse constat, & vel ipsis Magistratibus Mediolanensibus ridiculam ineptãque esse visam certò scimus. Quid cum inaudierint eodem tempore à Marehione Sancte crucis in littore Ligustico, implorato Ianuensiũ auxilio ingenti classe inermia mea Vneliæ, Marcri, Petræque latæ oppida, quæ Serenissimus Dux Emanuel Pater meus à liberis hominibus coempta, Sacri Imperij subjecerat potestati, & in investitura unã cum alijs suis ditionibus nominari voluerat, fuisse occupata, & hac ipsa tempestate teneri? Quam vereor ne conceptam de Hispanorum nimia fortasse habendi cupiditate confirmarent

firmant opinionem. Hinc etiam Maiestas vestra conijcere poterit, quo consilio quædam oppidula, ad Sacrum quidem Imperium pertinentia, sed in mearum ditionum visceribus sita præoccupanda cogitari, scilicet ut & ab Hispanorum armatorum irruptione, & expilatione servarem, measque regiones minori periculo ab eorundem conatibus tuerer. Ego enim sic existimabam horum oppidorum occupationem ad eum pertinere, qui ea integrè pacatis rebus restitutum se Maiestati vestræ rescripserit, publicoque actu fuerit professus, qui perpetuus in Italia Sacri Imperij Vicarius nominetur: qui denique solus hæc tempestate in Italia relictus sit Imperij Princeps, & Maiestatis vestræ Vassallus, à quo in eam vel Imperatoriam Coronam capiendam, vel alia de causa descendens, sacra vestra persona deduceretur, & exornaretur. Num enim Hispaniæ Regem, qui se in Italia Cæsarem gerit, Maiestatis vestræ pompam profecturum putamus? Num Venetorum Rempublicam, num Ianuensem, num Hætruriæ Ducem vestrum adventum comitatu suo celebraturos ex officio censemus? At ij se ab Imperio liberose esse gloriantur. Quid ipse Mantuæ Dux? ab Hispaniæ cum Rege pendere, eius observare nutus, eius se patrocinio commisisse, se denique suaque omnia eidem proximè devovisse, quis ignorat? Quid reliqui Duces? Nonne fermè omnes Apostolicam sedem recognoscunt, & ab eadem in dignitatem assumuntur. Me ergo solum ad vestræ Maiestatis splendorem, dignitatemque reservatum, me Germanicum Principem, me ditiones meas, maiorumque meorum Imperatorum liberalitati referentem acceptas, Hispani vestra sciente Maiestate, bello laceffere & oppugnare audeant? Romanorum Regis titulum, quem Maiestas vestra gerit ad augustissimos ditionum mearum fines redactum, in subditi, Vassallique persona violari, excindique patietur. Quem Maiestas vestra omni ope juvare, ac viribus omnibus etiam contra gentiles suos, si res postularet, tueri deberet, hunc Hispanorum armis opprimendum, & tanquam mancipium à Mediolani Gubernatore pessimè habendum, non iudicabit modò, sed etiam severa Imperatorij Banni denunciatione, quod se suasque, imo potius vestræ Maiestatis, ditiones defenderit, puniendum existimabit? quid enim tandem erit illud tam grave, tamque acerbum, quod Hispanos ad arma contra meas regiones capescenda, quod Maiestatem vestram ad Imperatorium edictum

contra me promulgandum impulerit? An quia jubenti mihi legi arma deponere statim non paruit. At unde nova hæc Hispanorum Regum in Sacri Imperij Principes auctoritas? Unde nova hæc omnino potestas? Quo tandem signo eandem comprobabunt? Certè dignus est Rex, cui cum præstitam à Principibus Italiæ, & præsertim à me, non ex officio, aut jure, sed ex benevolentia & sanguinis conjunctione voluntariam observantiam non cognoverit, ea in posterum jure merito non amplius exhibeatur. Deinde cum Illustrissimis Oratoribus ab armis discessurum me spondidissem, cur, ut expecterem, me metu, ne quid contra me moliretur, periculòque non liberavit? An quia armata manu ditionem Mediolanensem invasi? At prior ille meos in fines non irrupit modò, sed etiam nefariè per suum militem est debacchatus. Quod porrò detrimentum, quam illatam ditioni jacturam enumerabit? Habeo tamen ego quæ ab ipsius militibus flagitiosè patrata proferam; domorum expilationes, armentorum rapinas, oppidorum demum incendia; An quia vellus aureum restitui? At id si sapiunt Hispani observantiæ potius in Regem meæ tribuendum existimabunt, cum neque me armis defendere contra ipsum, nisi restituto Velleris aurei torque ausus fuerim; indignum planè futurum censens. si torquatus Regis eques, contra ipsius Regis arma, quanquam mea tutando pugnassem; An potest modò, quia malè actum sit, post mariti discessum, cum oratoris Hispaniæ uxore, quæ non prius Taurino discedere permessa est, quam æs alienū universum in quotidiana annona, victuque contractum, dissolveret? At quam ridiculum est, & ineptum, crimini mihi assignare, quod omnino inscio me factum est, cum Vercellis in castris commorarer, quique si adfuisssem, summam hanc ære proprio persolvisssem. Iam verò Magistratus in quo peccavit? Iure ne suum æs reposcentibus denegaret? quam sapè eandem Dominam humaniter monuit, ut justam pecuniæ magnitudinem miseris hominibus solveret, & ab se hanc infamiæ notam averteret? recusante tandem illa crediti pretij solutionem, invitus quanquam, parvæ suppellectilis sequestrationem indulgit, eandemque paulò post relaxavit. Sed demus, offenderit in aliquo. arma ne ideo suscipièda? acriterne adeo levis injuria vindicanda? Imperatorione ob id Banno notandus Dux? Hispanis potius armorum erat præscribenda dimissio, qui eadem

dem nulla de causa, sed falsa quædam publicæ quietis specie sumpserunt, in eos erat Banni fulmen intorquendum, non in me, quem toties illi fracta fide decepissent, cuius subditos à præstita fide conati fuissent avocare, cuius ditiones per vim ingressi fuissent, occupassentque. Arma cepi, non nego, sed coactus. Mediolanensem ditionem invasi, sed lacessitus. Quid illi Duces gloriosissimi maiores mei? Quædum in Italia, sexcentorum scilicet fermè annorum spatium, bella gesserunt? quot ditiones armis in suam potestatem redegerunt? quot vicinos Principes ad fidei Sacramentum ipsis præstandum compulerunt? Nusquam tamen ab Imperatore ullo in eos Imperatorio Banno animadversum fuisse reperiemus. Me unum ergo ex tot Ducibus Castilioni Princeps, non tam vestræ Maiestatis, quàm Hispaniæ Regis Minister, à quo vellus aureum & reditus annuos accepit, suo illo edicto in crimen vocabit? in me Imperatorij Banni acceptam, ut censeo, à Governatore Mediolani sententiam ferre non erubescet? Nunquam enim adducar, ut credam tantum diploma nullo loci argumento comprobatum, & Imperatoria nequaquam manu, ut par erat, consignatum à vestra Maiestate profectum, sed vel omnino falsum esse, vel ab ipso Governatore à vestræ Majestatis Ministris subreptum fuisse constantissimè semper affirmabo. Quæ cum ita sint, invictissime Cæsar, nihil jam aliud reliquum esse videtur, quam ut causæ meæ æquitate cognita, suprema auctoritate vestra, à quâ tanquam ab oraculo non ipse solum, sed orbis pendet universus contra me provulgatum edictum, (quippe quod vestra ignorante, nec annuente Majestate sit editum) nullum, ac planè irritum esse decernat, & omnibus innocentiam declaret meam, Ministrosque qui subscripserunt, severiore poenâ coercet. Partes etiam Majestatis Vestræ erunt, Hispaniarum Regi, utpote Duci Mediolani, ac Sacri Imperij Vasallo, pro summa potestate imperare, ut coactas sine causa in meam perniciem copias, quàm celerrimè dimittat, à me subscripta pacis capita propriæ manus nota confirmet, & Italiam, circumsonantium Hispanicorum armorum strepitu turbatam, metu liberet universam: At verò Mediolani Governatorem furentibus animis ultrò, belli faces subdentem, ut inde pecuniæ vim extrahat ingentem: Et Regis auribus de me multa falso insusuriantem, objurgatum qua par est

est multa castiget. Sic enim futurum spero, ut **Majestas Vestra** suam, ac **Sacri Imperij auctoritatem** in Italia, quæ alioqui in Hispaniam transfertur, maiori cum laude tueatur. **Quod** autem ad me attinet non modò ad suscepta pro mea incolumitate arma depnenda, sed ad mea omnia, vitamque ipsam ad illius nutum maiorum meorum exemplo, profundendam. **Majestas Vestra** experietur paratissimum. Interim dum **Majestatis Vestræ clementiam, æquitatemque singularem mihi** in arduis hisce contra Hispanos controversijs præsentem, **secundissimamque futuram spero**, ut eandem quàm diutissimè servet incolumem obnixè à summo rerum omnium largitore **Deo** comprecabor.